

הקדמה: על טקסטים וסאבטקסטים בסדנת כתיבה למהגרות ומהגרי עבודה

נולדתי בברית המועצות והגעתי לישראל ב-1977, בגיל שלוש. הזרות, חוסר השייכות, הנחיתות האתנית וחוסר העניין הכללי בסיפור שלי ליוו אותי כל השנים. כשנקלעתי לחבורה של אנשים שהתווכחו ביניהם, היה לי ברור שדעתי לא תהיה זו שתקבע כי אין ברשותי הידע הנחוץ לבניית טיעונים מורכבים, כי ההיסטוריה שלי היא לא מפה: לא הכרתי את הפוליטיקה המקומית, את ההיסטוריה של המקום, נקודות מרכזיות באתוס המתהווה. לא הכרתי זמרים ישראלים ואף אחד מהמערכונים של הגששים. השלמתי פערים לאט לאט, אבל החורים הגדולים בסיפור הישראלי הותירו אותי שנים רבות בעמדת נחיתות בשעת שיחות שניהלתי עם אנשים שנולדו למשפחות שבהן דיברו עברית והכירו את מה שהולך כאן. מצחיק, אבל גם את ההיסטוריה של ברית המועצות לא באמת הכרתי, כי לאמא שלי לא היה אף פעם זמן לספר סיפור שלם, מפותל ונעוץ בציר הזמן של הארץ ההיא, כי היא עבדה כמו משוגעת ואני התרוצצתי ברחובות ואכלתי אצל חברות.

כשהגעתי לתיכון נפתחו שערי ברה"מ וישראל התמלאה ב"אנשים כמוני", אירוע ששימח אותי מאוד. חיפשתי את קרבכם, הייתי בטוחה שהם ישמחו להיעזר בי כדי לפצח את הקוד לקולקטיב המקומי מהר יותר, אבל די מהר הבנתי שמבחינתם הדבר היחיד ש"רוסי" בי הוא השפה, שגם היא נשחקה עם השנים וצרמה לאוזניהם. שוב מצאתי את עצמי באותה סיטואציה: מכיוון שלא גדלתי בברה"מ לא הכרתי את הספרים, את הסרטים, את המוזיקה, את רחובות הערים ואת הסלנג. שוב חוויתי נחיתות וזרות.

בצבא ניגש אליי בחור תימני וסיפר לי שהוא בדיוק חזר מצילומים בסנט פטרבורג, ואני שאלתי אותו איפה זה, כי לי סיפרו רק על קיומה של לנינגרד. כשהגיע זמני ללמוד באוניברסיטה מיהרתי להירשם ללימודים רוסיים וסלאביים כדי שאדע משהו על מקום כלשהו שקשור במשהו לזהות שלי.

אני קופצת לשנת 2021, למציאות שבה "אנשים כמוני" עובדים כאן בסיעוד ובבניין, ומגיעים רוטטי שפתיים ופגועים עד העצם למשרדי העמותה שבה אני עובדת – קו לעובד. הינה הם, יושבים על שורת הכיסאות בקבלת הקהל, מנסים ליצור קשר עין. אני לא אקבל אותם, כי הם באו לקבל שירות מהעמיתות שלי שמבינות בזכויות עובדים, אבל אגש אליהם פה ושם ואשאל לשלומם. בדרך כלל יעלו שאלות טכניות ואני אענה תשובות טכניות, אבל יהיו מקרים שבהם הסכר ייפרץ והטירוף ימלא את החדר. כשאני מדברת על טירוף אני מתכוונת לתופעה המטורפת ששמה הגירת עבודה, המתבטאת (במקרה של עובדות סיעוד) בחיים בבית זר, שנים על גבי שנים, שינה במיטה זרה והתנהלות יומיומית בתוך משפחה

* אסיה לדיזינסקיה היא יוצרת, פובליציסטית ועיתונאית לשעבר, ועובדת היום במחלקת מדיניות ציבורית בעמותת "קו לעובד". לדיזינסקיה הנחתה את סדנת הכתיבה למהגרות ומהגרי עבודה, סדנה שבמסגרתה נכתבו הטקסטים המתפרסמים בכרך זה.

שאיננה משפחתך. כשצפיתי בסרטים על עבדים בארה"ב ושפחות שטיפלו בילדים וניקו את הבתים – זה נראה בדיוק אותו דבר. אדם נתלש מחייו הטבעיים, שאותם בנה ובהר, ונגעץ מכורח הנסיבות בתוך חיים של אחרים. אז נכון, ישנם חוקים המעניקים זכויות ושכר חודשי נכנס לחשבון הבנק של העובדת, אך החוויה דומה להפליא. גם אם נפלת טוב, לתוך משפחה חביבה ומתחשבת, את מעמידה פנים שהכול נורמלי במציאות לא נורמלית לחלוטין. בשנת 2018 מצאתי את עצמי מתרגמת עבור אהוד, מתנדב של קו לעובד, את דבריה של זינאידה, עובדת סיעוד שהגיעה אלינו אחרי שהקשיש שלה נפטר. בכל פעם שאהוד עשה משהו במחשב ואנחנו המתנו בסבלנות לשאלה הבאה, זינאידה דיברה. היא לא הסתכלה עליי כמעט, המילים נשפכו ממנה כמו בטרנס, ומצאתי את עצמי מקלידה בנייד את מה שהיא אמרה לי. זינאידה, 59, אישה בעלת תווי פנים גבריים, הגיעה לישראל כשכבר יצאה לפנסיה: "הפנסיה שלי עמדה על 30 יורו בחודש", אמרה, "סכום שלא אפשר לקנות אפילו לחם. לא הייתי מסוגלת לחיות על חשבון הילדות שלי אז באתי לישראל לעבוד". בשנה הראשונה רק החזירה את דמי התיווך, 8,500 דולר, ואז התחילה לשלוח כסף הביתה. שמחה, הקשיש שלה, אמר לזינאידה שלא אכל אוכל כל כך טעים ולא חי בדירה נקייה כל כך מימיו. בן 94 היה. הוא קנה לה עגילים כדי להביע את תודתו, וכאשר נסעה לבקר במולדובה היא נאלצה לשקר ולומר לו שהיא נוסעת לשבועיים, כי "הידיעה שאני נוסעת לחודש הייתה גומרת אותו". שמחה צלצל מדי יום ושאל: "עוד לא עברו שבועיים??".

ב-9 במאי, יום הניצחון על גרמניה הנאצית, צעדו זינאידה ושמחה יחד. "צעדנו עם המדליות שלו", סיפרה והביטה בי לרגע קצר אחד, "אבל בלי הרגל שהוא איבד במלחמה". אחר כך זינאידה הפליגה למחוזות אחרים וציינה ששמחה היה צמחוני ואהב אוכל פשוט. מרק אדום היה החביב עליו. כששאלתי לאיזה מרק היא מתכוונת היא הסבירה: "מטגנים בצל וגזר, מוסיפים רסק ומים ובסוף אטריות כאלו – בצורת כוכבים". היא הכינה את המרק בראשה באותם רגעים, וכאשר נזכרה שאין לה למי לצקת ממנו – נאנחה. עכשיו, אמרה, היא מחפשת עבודה כעובדת סיעוד מחליפה באזור נצרת עילית. "למה בנצרת עילית?", שאלתי אותה, "כדי לבקר את הקבר של שמחה בשעות שבהן יהיה לי חופש", ענתה בפשטות. לפי החוק, בשנת העבודה שנותרה לה בישראל, זינאידה יכולה לעבוד כמחליפה. העניין הזה ציער אותה מאוד: "עד שאני מתרגלת למיטה חדשה ומצליחה להירדם, לוקח לי שבועיים. ואז אני צריכה ללכת הלאה ושוב להתרגל למיטה חדשה". אהוד סיים לערוך את החישוב וזינאידה לקחה אותו בידה, הודתה לשנינו ויצאה משם. למדתי כל כך הרבה ממנה, הרגשתי כאילו הסיטה עבורי את המסך הכבד המסתיר מאחוריו את מהות התופעה ששמה הגירת עבודה. כך זינאידה, עם תווי פניה שאינם מסגרים דבר, השאירה מאחוריה הוראות הכנה מדויקות לכתיבתה של טרגדיה.

מעולם לא הבנתי את ה"יבוא" הפונקציונלי הזה של אנשים מארצות שונות, כדי שיעבדו בישראל בעבודות שנהיו קטנות על הישראלים. איך חברה הופכת לשבעה כל כך, עד שהיא מפסיקה להיות מסוגלת לגדל בעצמה את הירקות והפירות שלה, לבנות את עריה ולטפל בקשישיה? כשהייתי קטנה וגרתי בדירת עמידר, קומה רביעית ללא מעלית בשכונה אפורה בירושלים, נהגתי להתעורר בבוקר ולהסתכל החוצה דרך החלון. המראות היו קבועים: ילדים פלסטינים, בני גילי וצעירים ממני, הקיפו את הפח האימנטי שניצב מתחת לשיכון ושלחו את הילד הקטן ביותר פנימה. הילד צלל לתוך הפח, המתפקע מאשפה, קרע במיזמנות שקיות

ודלה משם אוצרות: פה מפזר חום שאולי עדיין עובד, שם שמלה פרחונית, לפעמים אפילו זוג אופני ילדים עם גלגל שהתעקם. איך קרה שאנחנו, שלא היה לנו כלום, סיפקנו באופן המעוות הזה את צורכיהם של אלו שהיה להם לא כלום עם שום דבר?

שנים חלפו. יום אחד החלפתי כמה מילים עם עובד פלסטיני שמקושש פרנסה בשכונה שלי, והוא פיצח עבורי את הנוסחה שהכתיבה את סדרי העולם בארץ הזו: "במקום שבו חיים אריות, תמיד תמצא עצמות". כשהגעתי לקו לעובד נחשפתי לסדרי הגודל של התופעה ולילדים החדשים הנשלחים לצלול פנימה כדי לחפש אוצרות: מאות אלפי בני אדם, מהגרי עבודה שאין להם ברירה אחרת, הניזונים מהעצמות שנותרו על צלחתה של המעצמה הכלכלית שהיא המדינה שבה אני חיה.

זו הייתה הקדמה ארוכה ודי מפורזת לנושא שעליו התבקשתי לכתוב כמה מילים: סדנת הכתיבה למהגרי ומהגרות עבודה שהעברתי השנה. ארבעה אנשים לקחו בה חלק: ליילה, עובדת סיעוד מגאורגיה; עמנואל, משתלם בחקלאות מניגריה; שרימה, עובדת סיעוד מסרי לנקה; ואוטו – משתלם נוסף בחקלאות מהונדורס. עם ליילה נפגשתי ואחר כך עבדנו בזום, ואת השאר פגשתי רק דרך הזום כי הם כבר חזרו לארצותיהם. אוטו השתתף במפגש אחד ונעלם. החיים סחפו אותו.

שמחתי להזדמנות לדבר עם האנשים הללו, עובדים לרגע שלפעמים נשארים כאן שנים ארוכות, ותהיתי איך הם ירגישו במחיצת האריה המשליך לעברם עצמות. האם נצליח לדבר באמת? האם הם ירצו לכתוב על החוויות שלהם ולחלוק עם זרים את המחשבות הכמוסות שלהם? האם יצליחו להתחבר לכעס ולעלבון, או יעדיפו שלא להתגרות באריה ולכתוב כמה נחמד היה לעשות כאן כסף ולתרגם אותו לעתיד טוב יותר עבור ילדיהם? ומה לגבי השפה? האם אפשר לכתוב על טראומה (היום אני יכולה לטעון שהגירת עבודה, במהותה, היא סוג מסוים של טראומה) מפרספקטיבה של חודשים ספורים, או מתוך הטראומה עצמה? האם אדם שיוצא למסע כזה מסוגל לעשות רפלקציה של ממש, מבלי לשלם מחיר נפשי כבד מדי? ומה חשוב לי לדעת? האם תרגילי הכתיבה יציפו את מה שרוחש מתחת למים? האם נצייר יחד תמונה בעלת משמעות?

ליילה הייתה להוטה לספר. בכתיבתה היא מנווטת בבטחה בין תחנות חייה השונות ומציבה את עצמה במרכז הסיפור שלה. היא מתעמתת עם הגירת העבודה, כתופעה, בכעס גלוי; ממרקת במילים את העוול האחראי להסתלקותן של מאות אלפי אימהות מבתיהן. סדנת הכתיבה, אמרה, אפשרה לה לתרגל מיומנויות נשכחות מימיה כסטודנטית לבלשנות וכמורה; מיומנויות שרישומן ניכר היטב בטקסט דק ההבחנה ועז המבע שהוציאה מתחת ידה. שרימה עבדה אף היא בתחום הסיעוד בישראל, וחזרה לסרי לנקה לפני שנים אחדות אחרי שנים שבהן עבדה בסיעוד, בטיפול ובמשק בית במדינות שונות. כתיבתה מתעדת חיים המורכבים מרצף של הגירות עבודה, ומגוללת סיפור מסע חוצה עשורים ויבשות. בעבודה עימה חשתי כמדובבת של אדם שיצא למסע אל הלא נודע וחזר כדי לספר.

עמנואל, בחזר צעיר ומבריק, התבונן בכתיבתו בתקופה שלו בישראל כמבט שנע בין כעס לתמהון. הוא לא הצליח להבין כיצד ישראל משלימה עם תופעות עברייניות מהסוג שלו נפל קורבן והתעקש לתבוע את עלבוננו בבית המשפט. בכתיבתו, ברומה לזו של ליילה, האישי והפוליטי נכרכים זה בזה ללא הפרד. חוויות אישיות של הגירה ועבודה שבות

ונשזרות בכיקורת נוקבת של המחברים על ההקשרים הפוליטיים, החברתיים והכלכליים שבתוכן הן נטועות.

האם, לדעתי, יש ערך מוסף בכתיבה בגוף ראשון מתוך ההגירה? ההתנסות בסדנת הכתיבה הוכיחה שכן. המדיום הזה עושה פלאים: הנימוס נעלם, ההגנות יורדות והדיאלוג עם האני הופך לעשיר יותר. תרגילי הכתיבה שעשינו הציבו את המשתתפים כל פעם בעמדה אחרת, מסייעים בידם לבצע פעולות רפלקטיביות, לאמוד נזקים, להתבונן בהישגים ולהרכיב נרטיב. קריאה של הדברים מאפשרת האזנה קשובה לאנשים שבדרך כלל שותקים ועובדים, בדרך להבנה טובה יותר של סדרי העולם בארץ שבחרה להישען על לא־ישראלים כדי לגדל את הירקות והפירות שלה, לבנות את עריה ולטפל בקשישיה.